Kraków 25.09.2026

Dr hab. Maria Nawojczyk

Recenzja osiągnięcia naukowego, dorobku naukowego oraz aktywności naukowej dr Joanny Szalachy-Jarmużek sporządzona na potrzeby postępowania habilitacyjnego

Recenzja poniższa została przeze mnie sporządzona w związku z postępowaniem habilitacyjnym dr Joanny Szalachy-Jarmużek przeprowadzanym przez Radę Dyscypliny Naukowej: Nauki Socjologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Prawnym punktem odniesienia dla tej recenzji jest Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku, Prawo i szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 742).

Recenzję przygotowałam w oparciu o:
- osiągnięcie naukowe zgłoszone przez Habilitantkę w formie monografii „Social Team Game. Institutionalasing New Economic Phenomena" wydana przez Wydawnictwo Naukowe UMK w roku 2025,
- autoreferat omawiający dorobek i osiągnięcia naukowe sporządzony przez dr Joannę Szalachę-Jarmużek.

Kolejno więc dokonam oceny osiągnięcia habilitacyjnego, oceny pozostałego dorobku naukowego po uzyskaniu stopnia doktora oraz oceny innych form aktywności naukowej.

1. Osiągnięcie naukowe

Monografia „Social Team Game. Institutionalasing New Economic Phenomena" autorstwa dr Joanny Szalachy-Jarmużek to propozycja analizy zjawisk ekonomicznych, w których zaangażowani są różnorodni aktorzy i reprezentanci różnorodnych interesów w procesie kształtowania się nowych pól ekonomicznych w rozumieniu socjologii ekonomicznej. Przedstawiona analiza jest skoncentrowana na procesach instytucjonalizacji zachodzących w ramach formowania się takich pól. Na podstawie dwóch studiów przypadków Autorka proponuje i testuje model Społecznej Gry Zespołowej (STG) jako użyteczne narzędzie do analizy takich procesów, pozwalające na jednoczesne uwzględnianie aktywności wielu aktorów w polu, ich wzajemnych interakcji, efektywności osiągania celów i wytwarzania nowego porządku społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem dobra wspólnego. Model ten oparty jest

o kategorie analityczne – pola organizacyjnego, procesów izomorfizmu, kształtowania się reguł i skryptów – wywodzące się z nurtu neoinstytucjonalizmu. Model ten implementuje z sukcesem do przynajmniej jednego z przedstawianych studiów przypadku.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia bogaty przegląd różnych nurtów badań i podstawowych kategorii analitycznych neoinstytucjonalizmu biorąc jednak pod uwagę zwłaszcza te, które mają swoje tradycje bardziej w socjologii niż w teoriach organizacji. Konsekwentnie wprowadza do dyskursy te nurty i pojęcia, które będą dla Niej użyteczne przy konstrukcji własnego modelu analitycznego. Zatem odwołuje się do koncepcji instytucji 'jako reguł gry' Douglasa Northa, uwzględnia trzy filary instytucji (regulacyjny, normatywny i kognitywny) Richarda Scotta, przywołuje model instytucjonalizacji rekurencyjnej Stephena Barleya i Pameli Tolbert oraz pojęcie pracy instytucjonalnej Thomasa Lawrence i Roya Suddaby. Kategorie te konstytuujące dyskurs noeinstytucjonalizmu stanowią, jak pokazuje Autorka, bardzo dobry kontekst rozważań socjologicznych dotyczących kształtowania się pól ekonomicznych Marka Granovettera, kategorii działań zbiorowych Mancura Olsona czy dobra wspólnego Elinor Ostrom. Dobrze uargumentowana selekcja prezentowanych podejść pozwala Autorce na zaprezentowanie własnego modelu analitycznego STG na koniec tego rozdziału.

W rozdziale drugim Autorka sukcesywnie przedstawia istotne kategorie analityczne potrzebne dla udokumentowania użyteczności proponowanego modelu STG. Przedstawia jak dotychczasowy dyskurs wokół działań zbiorowych, zaufania społecznego, kapitału społecznego, dobra wspólnego stanowi ramę dla konstrukcji własnego modelu. To model kształtowania nowych społecznych instytucji w powstającym polu ekonomicznym. Instytucje te kształtowane są przez różnorodnych aktorów reprezentujących różne logiki organizacyjne oraz interesy, czasem też sprzeczne, przeciwstawne lub konkurujące co nie przeszkadza im kolektywnie uzyskiwać efekt nowej instytucji społecznej, włączając w to uzyskanie specyficznego dobra wspólnego. Co więcej te nowe instytucje nie są dedykowane tylko aktorom uczestniczącym w ich kreowaniu ale mają wpływ na innych aktorów i grupy społeczne poprzez wytworzenie nowych norm i wartości powstałego pola ekonomicznego i towarzyszącym jemu praktyk społecznych. Model STG umożliwia analizę procesu instytucjonalizacji w nowym polu i jednocześnie traktuje ten proces jako dynamiczny uwzględniający uwarunkowania podejmowanych działań, jak i same działania i ich efekty.

W rozdziale trzecim Autorka prezentuje obszerne studium przypadku instytucjonalizacji obrotu bezgotówkowego w polskiej gospodarce. Studium to opiera na zróżnicowanym materiale badawczym: analizie danych zastanych w postaci charakterystyki głównych aktorów w polu oraz wytwarzanych przez nich raportów; badaniach jakościowych w postaci wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z przedsiębiorcami w dwóch momentach czasowych; badaniach ilościowych w postaci ankiety zrealizowanej wśród konsumentów. Dr Szalacha-Jarmużek na podstawie wywiadów z przedsiębiorcami identyfikuje normy (responsywności, zażyłości, prywatności oraz praktyk poza biznesowych), wartości (samorealizacji, efektywności, nowoczesności, bezpieczeństwa oraz rzetelności) i sankcje (odejścia klientów, prowizje bankowe oraz wsparcie FPB) w procesie powstawania nowej instytucji obrotu bezgotówkowego. Trafność indentyfikacji tych norm i wartości została przez Autorkę potwierdzona w badaniach konsumentów. Przedsiębiorcy i konsumenci to nie jedyni aktorzy którzy uczestniczą w procesie kształtowania się nowych praktyk społecznych dotyczących płatności. Banki, instytucje kartowe, NGO-sy odgrywały tu wiodącą rolę co Autorka dokumentuje. Ważnym aspektem prowadzonej analizy jest pokazanie jak nieprzewidywalne okoliczności, tu wystąpienie epidemii COVID-19, mogą wpływać na toczące się już procesy gospodarcze i społeczne. Biorąc to wszystko pod uwagę Habilitantka pokazuje jak płatności bezgotówkowe stają się obowiązująca regułą gry, czyli nową instytucją w polu ekonomicznym. Jak różnorodni aktorzy poprzez swoje działania wytwarzają skrypty, normy, wartości, praktyki konstytuujące zachodzący proces instytucjonalizacji oraz iż proces ten ma charakter dynamiczny a jego efekty oddziaływują na inne pola ekonomiczne.

W rozdziale czwartym Autorka prezentuje drugie studium przypadku poświęcone patriotyzmowi ekonomicznemu. Tu również dr Szalacha-Jarmużek korzysta w wielu źródeł danych: pochodzących z innych badań w zakresie patriotyzmu konsumenckiego; analizy treści kampanii społecznych, marketingowych, stron internetowych dotyczących patriotyzmu ekonomicznego, konsumenckiego bądź gospodarczego; wywiadów pogłębionych z przedstawicielami organizacji promujących patriotyzm ekonomiczny. W oparciu o ten materiał Autorka prowadzi ciekawe rozważania definicyjne dotyczące pojęcia patriotyzmu ekonomicznego, a tu szczególnie polskiego patriotyzmu ekonomicznego w odniesieniu do tego co polskie w gospodarce: produktu polskiego, procesu produkcji w Polsce, kapitału polskiego. Umiejscawia to w kontekście globalizującej się gospodarki i otwartego rynku w ramach Unii Europejskiej. Pokazuje jak narracje patriotyczne są inkorporowane marketingowo przez międzynarodowe firmy działające na rynku polskim. Pole instytucjonalne w przypadku

patriotyzmy ekonomicznego jest słabo ustrukturalizowane. Najistotniejszymi aktorami w tym polu są organizacje pozarządowe propagujące tę ideę ale nie mają one stabilnej i dominującej pozycji w polu stąd ich siła oddziaływania jest zmienna i rozproszona. Widać rysujące się normy i wartości ale nie sankcje i ugruntowujące się praktyki społeczne. Autorka opisuje zachodzący w tym polu proces instytucjonalizacji jako niepełny lub nawet nieudany.

Ostatni, piąty rozdział stanowi podsumowanie obu studiów przypadku w ramach proponowanego do ich analizy modelu Społecznej Gry Zespołowej (STG). Autorka pokazuje jak zastosowanie modelu STG przyczynia się do rozumienia procesów instytucjonalizacji w obu tych polach. Model STG służąc jako narzędzie analityczne pozwala zintegrować kategorie analizy instytucjonalnej z działaniami zbiorowymi. W szerszym sensie daje wgląd w interakcje między strategiami aktorów społecznych a kulturowo ugruntowanymi wartościami, które pozwalają zrozumieć jak społeczne instytucje są tworzone, przekształcane i utrzymywane. Proces ten jest dynamiczny i zamyka się w następujących cyklach: zmotywowani aktorzy prezentujący określone normy i zasoby wytwarzają narrację stanowiącą podstawę podejmowania pracy instytucjonalnej przez aktorów w polu, praca ta prowadzi do pojawienia się nowych skryptów i praktyk społecznych prowadzących do powstania nowych instytucji a te zmieniają krajobraz instytucjonalny w polu. Cały ten schemat w pełni Autorka pokazuje na przykładzie wprowadzania obrotu bezgotówkowego w polskiej gospodarce. Natomiast nie da się cyklu przeprowadzić w całości w polu patriotyzmu ekonomicznego.

Wartość dodana ocenianej monografii to moim zdaniem:
- teoretyczne osadzenie prezentowanych analiz. Nurt neoinstytucjonalizmu to niezwykle ważny i ciągle żywy zestaw pojęć i kategorii dla analiz prowadzonych w ramach nauk społecznych. To co dla mnie cenne w ocenianej monografii to selekcja tych pojęć i kategorii z punktu ich użyteczności oraz teoretycznej nośności w socjologii ekonomicznej. Wątki analizy neoinstytucjonalnej są obecne pracach Marka Granovettera, Richarda Swedberga – aby wymienić tych najbardziej prominentnych ale to co proponuje dr Joanna Szalach-Jarmużek to coś więcej niż tylko odwoływanie się do koncepcji instytucjonalizmu, to inkorporacja ważnych kategorii dla obu podejść do wspólnego modelu gdzie aktorzy reprezentujący różne logiki instytucjonalne podejmują działania, które prowadzą do nowego porządku społeczno-gospodarczego.
- model STG jako taki. Uważam, że zaproponowane przez Autorkę narzędzie analizy procesów instytucjonalizacji ma charakter uniwersalny. Pozwala ono na uniknięcie redukcji w analizie

zjawisk gospodarczych z dużym komponentem kulturowym i społecznym, obejmujących działania zróżnicowanych i wielu aktorów o skutkach wykraczających poza sferę tych działań. Daje możliwość analizy mikrospołecznych praktyk indywidualnych aktorów z działaniami organizacji oraz efektami społecznymi tych działań. Zatem umożliwia przezwyciężenie kontradykcji analiz na poziomach mikro-, mezzo- i makro-. STG pozwala też na przezwyciężenie ograniczeń innego typu, wynikających z napięcia między statycznym obrazem uzyskiwanym w badaniach analizowanych zjawisk a ich dynamicznym charakterem. Model uwzględnia wytwarzanie się nowych praktyk i skryptów w oparciu o mało skoordynowane, partykularne działania aktorów prowadzące jednak do realizacji dobra wspólnego.

- studium przypadku instytucjonalizacji obrotu bezgotówkowego w Polsce. Jako osoba zajmująca się socjologią ekonomiczną szczególnie doceniam badania empiryczne stawania się nowego społeczno-gospodarczego świata w całej jego złożoności bez redukcji do procesów ekonomicznych, pokazujące kulturowe i społeczne ich zakorzenienie. Mało jest w Polsce badań obejmujących tak rozległe pole ekonomiczne. Autorka w swoich badaniach jakościowych przedsiębiorców, właścicieli małych i średnich firm uchwyciła moment przejścia z obrotu gotówkowego na bezgotówkowy. Pokazała ich postawy wobec tej zmiany, od oporu do entuzjastycznej akceptacji, kształtowanie się nowych norm i wartości związanych z cyfrowymi nośnikami pieniędzy oraz presję społeczną i ekonomiczną jakiej doświadczali w tym przejściu. Uważam wniosek o wymuszonej sprawczości sektora MŚP w zaakceptowaniu obrotu bezgotówkowego za jeden z ciekawszych uzyskanych przez Habilitantkę w tych badaniach. Pokazuje to, jak na organizacje znajdujące się na poziomie mezzo-społecznym mogą oddziaływać skutecznie mikro-praktyki indywidualnych konsumentów oraz działania instytucji w poziomu makro-społecznego – instytucji państwowych a nawet globalnych. Prezentowane studium uwrażliwia badaczy na to, jak zmiany zachodzące w innych sferach wpływają na pole badawcze – tu zmiany technologiczne oddziaływują na zmiany w gospodarce pieniężnej, zaczynając od zmiany samego pojęcia pieniądza do sposobu jego cyrkulacji w gospodarce, i jak podkreśla Autorka nie są to zmiany finalne. Zatem będziemy mogli śledzić dalszą transformację tego pola w gotowych już ramach modelu STG. To co jeszcze bardzo interesującego w tym studium przypadku to pojawienie się nieoczywistego i nieoczekiwanego czynnika zakłócającego analizowane procesy w postaci epidemii COVID-19. W tym przypadku był to czynnik przyśpieszający analizowaną zmianę ale nie zawsze musi tak być. Przy okazji, wystąpienie epidemii, dostarcza ciekawego materiału do dyskusji o racjonalności działań społecznych i stojących za nią motywacjach.

Natomiast kwestie, które są moim zdaniem kontrowersyjne lub budzące wątpliwości to:

- studium przypadku patriotyzmu ekonomicznego. Sama Autorka określiła to studium przypadku jako niepełną lub nieudaną instytucjonalizację. Dr Joanna Szalacha-Jarmużek wskazuje, że w opisywanym przez Nią procesie instytucjonalizacji patriotyzmu ekonomicznego nie doszło do wytworzenia się sankcji w tym systemie normatywnym. Bardzo jestem ciekawa jakie sankcje Autorka miałaby tu na myśli. Uważam, że rama teoretyczna w postaci modelu STG jest nieadekwatna do tego typu zjawiska. Socjologia dysponuje innymi, lepszymi podejściami do analizy tego typu zjawisk. Jeśli popatrzymy na ugruntowane podejścia socjologiczne to perspektywa ruchów społecznych wydaje mi się w tym przypadku obiecującą analitycznie ramą. Warto tu wskazać prace Holly McCammon pokazujące wagę studiów eksploracyjnych wiążących czynniki wyjaśniania zmian w ramie CAF i ich konsekwencji dla badanych ruchów społecznych. Ta rama – CAF (Collective Action Frames) – zaproponowana przez Davida Snow'a i Roberta Benforda wydaje się szczególnie pasować do badania patriotyzmu ekonomicznego, gdyż została przetestowana przez Snow'a do badania zmian kulturowych. Jeśli natomiast mielibyśmy się trzymać socjologii ekonomicznej to koncepcja strategicznych pól działania (SAF) Neila Fligsteina i Douga McAdama daje nam tu spore możliwości analityczne: mamy kształtujące się pole ekonomiczne, mamy aktorów dominujących w polu, mamy aktorów aspirujących, mamy aktorów zarządzających regułami, mamy działania społeczne i różnorodne interesy i instytucje zaangażowane. Nic więcej tylko korzystać.
- brak konceptualizacji poziomu mezzo- analizy. Autorka wielokrotnie zwraca uwagę na napięcia analityczne, ale też metodologiczne w badaniach empirycznych pomiędzy poziomem mikro- a poziomem makro- analiz, czy to społecznych, czy to ekonomicznych. Jednak z Jej pisarskiego pola widzenia umyka poziom mezzo-. Nie żeby go nie było, jest jak najbardziej. Większość aktorów badanych i opisywanych przez Autorkę w rozdziałach empirycznych, to aktorzy tego poziomu – przedsiębiorstwa, organizacje poza rządowe, instytucje rynkowe. Jeden z istotniejszych wniosków badawczych w studium poświęconym obrocie bezgotówkowym dotyczy MŚP i tu Autorka podkreśla ich pozycję na poziomie mezzo-. Natomiast przy konceptualizacji teoretycznej odwołanie do tego poziomu analizy występuję dwukrotnie, raz w rozdziale pierwszym (s. 47) i raz w rozdziale drugim (s. 93). Za każdym razem przy przywoływaniu koncepcji innych autorów. To zupełnie nie jest w duchu socjologii ekonomicznej dla której jest to podstawowy poziom analityczny.
- niespójność edytorska. To drobna rzecz ale…Oceniana monografia jest bardzo ładnie wydana. Prezentowane ilustracje podnoszą jej wartość komunikacyjną. Dlatego też na tym tle drobne

uchybienia są tak widoczne. Brak jest jednolitego standardu zapisu imion i nazwisk autorów przywoływanych w tekście, raz pełne imię, raz pierwsza litera imienia z kropką, raz samo nazwisko – i to wszystko na jednej stronie (np. patrz s.33). A przecież istnieją dobre standardy wydawnicze w tej kwestii. Dane empiryczne są na ogół bardzo przystępnie prezentowane ale w tabelach 22 i 23 w rozdziale trzecim kategorie zmiennych są źle opisane, nie ma zatem spójności pomiędzy tym co jest w tabelach a ich analitycznym opisem w tekście.

Podsumowując, zgłoszone tu uwagi nie zmieniają mojej całościowo pozytywnej opinii o przedstawionej do oceny monografii.

2. ***Pozostały dorobek naukowy i aktywność naukowa***

Dorobek naukowy dr Joanny Szalachy-Jarmużek sytuuje się w szeroko rozumianym nurcie socjologii ekonomicznej. Istotną kwestią podejmowaną przez Habilitantkę w Jej działalności badawczej i publikacyjnej jest społeczne i kulturowe zakorzenienie procesów gospodarczych. Okres oceniany obejmuje dobre kilkanaście lat działalności Habilitantki i widać w nim zmiany akcentów i priorytetów badawczych w odniesieniu do Jej pola zainteresowań wraz ze zmieniającą się dynamicznie strukturą i charakterystyką gospodarki. Początkowo obejmowały one procesy globalizacyjne ze szczególnym uwzględnieniem roli aktorów poza państwowych w tych procesach, tworzenia się sieci społecznych, sieci elit w kontekście globalnych rynków finansowych. Rola pieniądza jest istotnym wątkiem spajającym różnorodne ścieżki badawcze podejmowane przez Habilitantkę. Zmieniająca się forma pieniądza, coraz częściej cyfrowa prowadzi Ją w konsekwencji do zajmowania się problemami gospodarki cyfrowej. Wymiernym efektem tych prac badawczych jest opublikowanie dwóch autorskich monografii, poza osiągnięciem przedstawionym do oceny w procedurze nadania stopnia doktora habilitowanego oraz 16 artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach recenzowanych. Artykuły, co warto podkreślić są zarówno samodzielnego autorstwa Habilitantki jak i różnorodnych zespołów autorskich. Prace te znajdują rosnące zainteresowanie środowiska naukowego choć wskaźniki na razie tego nie odzwierciedlają w pełni – Google Scholar 146 cytowań (h=6), Scopus 53 cytowania (h=3).

Umiejętności pracy w zespołach dr Joanny Szalachy-Jarmużek widoczne są również w działalności badawczej w postaci prowadzenia i uczestniczenia w dużych projektach badawczych. W ciągu ocenianego czasu Habilitatka była kierownikiem jednego wieloletniego

projektu oraz uczestniczyła lub nadal uczestniczy w czterech wieloletnich projektach. Wszystkie one uzyskały finansowanie w ramach konkursów.

Szczególnie imponująca jest aktywność organizacyjno-konferencyjna Kandydatki. Dr Joanna Szalacha-Jarmużek należy do Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, w którym pełni funkcję przewodniczącej Sekcji Socjologii Ekonomicznej. Należy również do Research Network of Econonic Socjology w European Sociological Association gdzie jest bardzo aktywna. W ocenianym okresie uczestniczyła z referatami w 23 konferencjach krajowych i międzynarodowych. Szereg takich wydarzeń czynnie organizowała lub współorganizowała. Na szczególne podkreślenie zasługuje tu organizacja 18th New Institutionalism Workshop, seminarium sieci badaczy instytucjonalizmu z którą Habilitantka współpracuje od wielu lat.

Osobną ale bardzo istotną sferą działalności Habilitantki jest Jej współpraca z otoczeniem społecznym i Jej aktywność popularyzatorska. Od lat uczestniczy w spotkaniach różnych forów gospodarczych i eksperckich. Aktywnie włącza się z działalność NGO-sów zajmujących się szerzeniem bliskich Jej idei ekonomicznego patriotyzmu.

Wszystkie te działania prowadziła pracując w latach 2008-2018 w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu/Bydgoszczy a następnie w od roku 2018 do teraz w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Odbyła również kilka staży zagranicznych: Bednarowski Trust Fellowship University of Aberdeen (6 tygodni), Institut of Organizational Studies Vienna University of Economics and Business (2 tygodnie), SOCIUM University of Bremen (2 tygodnie). Co stanowi wypełnienie pkt. 3 kryteriów nadania stopnia doktora habilitowanego.

3. Konkluzja

Zgodnie z artykułem 219 jest Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku, Prawo i szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 742): „1. Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: 1) posiada stopień doktora; 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt. 2 lit. a, lub b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów

naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub recenzowanych materiałach z konferencji naukowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt. 2 lit. B, lub c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne; 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej".

Na podstawie lektury monografii „Social Team Game. Institutionalasing New Economic Phenomena" oraz po zapoznaniu się dorobkiem dr Joanny Szalachy-Jarmużek mogę stwierdzić, że spełnione zostały formalne wymogi do uzyskania stopnia doktora habilitowanego:
- przedłożoną monografię można uznać za znaczny wkład w rozwój socjologii,
- Habilitantka wykazuje się znaczną aktywnością we wszystkich kategoriach oceny.
Zatem dr Joanna Szalacha-Jarmużek spełnia warunki nadania stopnia doktora habilitowanego więc wnioskuję o dopuszczenie Jej do dalszej procedury nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauki społeczne w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Kamila Nawojczyk